De Heraut

door de

Gereformeerde Kerken in Nederland.

Het nadrukken van den inhoud van dit blad is verboden overeenkomstig de Wet op het Auteursrecht.

Dit blad wordt geregeld des *Vrijdags* aan de geabonneerden verzonden.
Bijdragen van medewerkers, ingezonden stukken en alles wat verder den inhoud van dit blad betreft, te adresseeren aan de **REDACTIE.** Abonnementen en Advertentiën aan de **ADMINISTRATIE. Bureau: N.Z. Voorburgwal 58—60, te Amsterdam.**
Insendingen, die later dan *Donderdag* 's namiddags te 12 uur worden ontvangen, kunnen voor het nummer van die week niet meer in aanmerking komen.

Zondag 27 Juli 1919. N°. 2166.

Abonnementsprijs: *franco* aan huis, per drie maanden ƒ 1.50 bij vooruitbetaling voor het Buitenland en Ned.-Indië per jaar ƒ 7.20 bij vooruitbetaling. Afzonderlijke nummers ƒ —.15.
Advertentiën: van 1 tot 6 regels ƒ 1.30, met in begrip van bewijsnummer, voor elken regel meer ƒ —.20. Aanvragen en vermelding van liefdegaven ƒ —.12 per regel.

„Doch Ik zal geene voleinding maken."

Want zoo zegt de Heere: Dit gansche land zal eene woestheid zijn (doch Ik zal geene voleinding maken.)
Jeremia IV : 27.

Zoo bijna raadselachtig doet 't ons telkens aan, wanneer we vlak bij elkaar uit het Woord vernemen, hoe veler eeuwig lot in volslagen wanhoop verviel, en dat er dan weer van anderen gewaagd wordt, die, hoe diep ook verzonken, toch ten slotte jubelend opwaken en de eeuwige glorie tegen gaan.

Het sterkst komt die tegenstelling uit bij de twee moordenaars, die op Golgotha den dood ingingen. Oppervlakkig bezien schijnt 't of beiden aan gelijke lotsbedeeling vervielen, en ten eeuwigen verderve zouden gaan. Beluistert ge daarentegen wat de Christus van zijn Kruis tot één van die beiden betuigde, terwijl 't schijnt of de ander aan Jezus geen belang inboezemt, dan vindt ge u plotseling voor een schier wondere gebeurtenis geplaatst. Die twee medekruiselingen waren blijkbaar mannen van geheel onderscheiden aard en verleden. De één schijnt een wilde en woeste moordenaar te zijn geweest, over wiens eeuwig verderf geen zweem van twijfel kon rijzen. Van hem hoort ge dan ook niets ten goede. Doch beluistert ge nu wat Jezus tot dien anderen medekruiseling uitroept, hem niet minder betuigende, dan dat hij dezen eigen dag met Jezus in het Paradijs zou zijn, dan ontvangt ge op eenmaal den indruk, dat ge in dezen tweeden veroordeelde een man van hoogere roeping voor u hebt, een Israeliet van zoo rijke geestelijke neiging, dat Jezus op staanden voet hem kon aanzeggen, dat hij nog dien eigen dag met Jezus in het Paradijs zou genieten.

Deze uitspraak van Jezus nu is zoo hoog gespannen en strekt zóó ver, dat tot geen der Twaalven in die ure ook maar iets door Jezus gezegd is, dat even rijke belofte inhoudt. Het Paradijs was het hoogste, was het rijkste, waar het zielsverlangen van wie geloofde naar uit kon gaan. En nu bespeuren we, dat Jezus deze heerlijke toezegging van nog dien eigen dag in het Paradijs verheven te zullen worden, aan dien jammerlijk veroordeelde en den kruisdood tegengaanden geloofsheld, op de meest stellige wijze bezwoer. Nóg dien eigen dag met Jezus in 't Paradijs te zullen zijn, was de rijkste toezegging die zich voor dien stervenden ellendige denken liet. Hem viel een geheel eenige exceptie ten deel. Wat Jezus hém bezwoer, werd aan geen der discipelen, noch ook aan Maria betuigd. En wat ons zoo verrassend aandoet is, dat deze geheel bij uitzondering zoo hoog verheven geloofsheld voorheen nimmer genoemd werd, en aan den kring der Twaalven geheel vreemd bleef. Het verhaal toch maakt geheel den indruk, alsof Jezus zelf dezen geloofsheld voor 't eerst hier op aarde ontmoette, en alsnu op eenmaal onder den vollen indruk geraakte van zijn eenig hooge geestelijke positie.

Voor wie niet aan Jezus' al doorziende geestelijken blik gelooft, blijft dit natuurlijk volstrekt onverklaarbaar, doch bij de eerste ontmoeting van Jezus met Philippus en Nathanael bleek reeds aanstonds, hoe Jezus in elk opzicht over zoo doorzichtige kennis van de personen met wie hij in geestelijke aanraking kwam, beschikte. De voorkennis van Jezus ten opzichte van wie zijn omgang zou genieten, droeg een geheel eenig karakter. Jezus *bezag* niet alleen, maar *doorzag* tot in het diepst van hun wezen de personen met wie hij in nadere geestelijke aanraking zou komen. En hierbij was in geen enkel opzicht sprake van informatie die Jezus omtrent zulke personen zou hebben ingewonnen. Het doorzien van den mensch droeg bij Jezus een *onmiddellijk* karakter, en althans waar het personen gold, die in Jezus verdere leven op aarde een beteekenisvolle actie zouden te vervullen hebben, is Jezus steeds geheel van hun innerlijken zin op de hoogte. Hij *bezíet* zulke personen niet alleen, doch hij *doorziet* ze. En dit doorzien gaat, gelijk hier blijkt, zóóver, dat Jezus bij eerste ontmoeting reeds geheel doorzag wat te gebeuren stond. Hier gaat dit zelfs zoover, dat Jezus over graf en opstanding heen zich verheugen kon in de glorie die dezen medekruiseling ten deel zou vallen. Voor ons uiteraard geheel onverklaarbaar, en ook door Jezus niet nader toegelicht, maar ge staat hier dan toch voor het machtige raadsel, dat Jezus hier aan dezen medekruiseling toezegt, wat nimmer nog aan eenig ander discipel was voorgespiegeld. Hoogere gratie dan de toezegging van het Paradijs, liet zich niet denken. En deze hoogste toezegging geeft Jezus op Golgotha nu niet aan Johannes of Maria, noch aan een der andere getrouwen die hem gevolgd waren, maar eeniglijk en uitsluitend aan een geloofsheld, die in een hachelijk oogenblik zijn tegenstander van 't leven beroofd had en nu onder aller verachting aan zijn kruis hing te sterven.

De tegenstelling is dan ook eenig verrassend. Niets was ons voorheen van dien medekruiseling gemeld. Uit niets blijkt, dat de discipelen hem kenden en vertrouwelijk met hem omgingen. Die man, die de belofte ontving van nog heden met Jezus in het Paradijs te zullen zijn, is, voorzoover valt na te gaan, een geheel nieuwe verschijning, die aan de discipelen en aan de broederen geheel onbekend was. Zelfs blijkt uit niets, dat deze man vroeger met Jezus ook maar in oppervlakkige aanraking was gekomen. En toch doorziet Jezus hem op eenmaal met één blik zoo doortastend en zoo volkomen, dat hij van Jezus een belofte ontving, die voor elk onzer het hoogste zou zijn, wat ons kon worden toegezegd.

Het verschil en de tegenstelling inzake het verloren gaan of eens zalig worden, blijft immers altoos het groote raadsel, waarvan de oplossing ons onthouden werd. Ook in Jeremia's dagen neep de nood hard, en scheen het alsof geheel Israel in 't niet zou verzinken, maar toch ging er aanstonds op den toon der belofte eene rijke toezegging uit. Het lot dat het Heilige Land te wachten stond, zou wel ontzettend zijn, maar aanstonds werd er toch bijgevoegd: »Doch Ik zal geen voleinding maken!" Hoe hard en bitter ook het lot mocht zijn, dat tot zelfs aan de getrouwe geloofshelden van Nebucadnezar te wachten stond, eens zou toch de herleving dagen. Het heil zou terugkeeren, een wondere zegen zou aan Israel worden toebeschikt, t. w. het heil dat in Immanuel aan Israel zou worden toebedeeld.

Tweeërlei was de uitkomst die nog steeds ook aan Israel onderscheidenlijk wachtte. Er zou een afvallig deel van Israel zijn, dat den Messias verwierp, en straks op Golgotha het Kruis voor hem plantte, maar er zou toch ook anderzijds een groep getrouwen niet alleen uit Galilea, maar ook uit Judea opkomen, die de eeuwige zaligheid deelachtig werden. En hierbij nu juist is het wonderbare, dat dit allesbeheerschende onderscheid, ja deze tegenstelling, niet eerst later intrad, maar van meet af in de beschikking Gods zou gegeven zijn. Met name in Psalm 139 heeft David het zoo bezielend, als van meet af door Gods bestel beslist, voor ons bezongen. »Mijn gebeente, zoo betuigt hij daar, was voor u niet verholen, als ik in het verborgene gewrocht ben, en als een borduursel gemaakt ben in de onderste deelen der aarde." En dan gaat hij voort: »Uw oogen hebben mijn ongevormden klomp gezien, en alle deze dingen waren in uw Boek geschreven de dagen dat ze nog pas geformeerd zouden worden, en toen nog geen die van was.

En nu staan die twee, zoo ge de Schrift raadpleegt, lijnrecht tegen elkander over, doch zonder dat de krasse tegenstelling ons wordt verklaard. Keer op keer ziet men, hoe de ongerechtigen op aarde hun leven in overvloed en weelde doorbrengen, en nauwelijks van krankheid, ongeval of armoede weten. En tegenover deze straks verlorenen staan dan de van God geroepenen, aan wie een bitter lot beschoren blijkt te zijn. Hoe vaak toch ziet ge niet, hoe juist de geloovigen en geroepenen ten eeuwigen leven met den bangsten tegenspoed en met het bitterste lijden op aarde te worstelen hebben. Wat brengt niet enkel reeds de kanker en de tering een nameloos lijden teweeg, en hoe blijkt toch niet telkens weer, hoe juist deze kranken in stil geloof hun bange levensworsteling voortzetten. Voor de wereld veelal verloren, en door de wereld zoo vaak geheel vergeten, maar rijk ontwikkeld in wat de gemeenschap met God doet uitschitteren.

Wij verstaan dit dan veelal niet. Ons blijft het een raadsel, uit wat hoofde de goddelooze God-vergeter zoo vaak tot aan den ouden dag bloeit in lichaamskracht en wereldsche weelde, terwijl juist omgekeerd de man die God vreest, zich maar al te dikwijls, ja men kan zeggen in den regel, een zoo droevig en zoo teleurstellend lot ziet beschoren. Niet wij zetten of verordenen dit zoo, maar in dit alles is niet anders dan Gods bestel en het is dit bestel dat we te verheerlijken hebben, ook al verbittert het zoo vaak ons levenslot. Een ondoorgrondelijk mysterie is en blijft het, waarom het den van God vervreemden wereldling zoo vaak in elk opzicht naar wensch toegaat. Wij zouden dit vaak anders willen, en uitzien naar een toekomst, waarin alle goddeloozen reeds hier op aarde in jammer verkeerden, en elk geloovig kind van God zich het bange leed bespaard zag. Doch zoo is nu eenmaal Gods bestel niet. Juist de van God vervreemden genieten zoo vaak voorspoed en levensweelde, terwijl juist omgekeerd de van God gezochten en getrokkenen in bitter lijden hun leven doorworstelen. Oplossen kunnen we dit mysterie niet. Reeds eer het kind geboren werd, was zijn toekomst in Gods bestel beslist. Doch al heeft dit ongetwijfeld een vaste oorzaak, ons is die oorzaak niet ter kennisse gekomen, en het eenige wat ons rest is, te gelooven en te belijden, dat 't God is die vrijmachtig over ons lot en dus ook over ons lijden beschikt.

Dr. A. K.

Kootwijks Scholen

In hartelijken dank ontvangen: Letter S. H. Haarlem ƒ 1.50.

Ds. J. H. Houtzagers.
Kootwijk.

Voor Kinderen.

Verlichting.

Eer we nu verder gaan, hebben we nog te zien hoe de Oosterling het aanlei, om zijn huis in den avond behoorlijk te verlichten.

Wij zagen reeds dat de verwarming veel te wenschen liet. Nu, dat was niet zoo erg, wijl het zelden heel koud was. Licht had men echter wel noodig. Want de kortste nacht duurde toch nog een uur of tien, de langste zelfs veertien. Een onderscheid van acht uur als bij ons tusschen den langsten en den kortsten dag, was in het Oosten onbekend.

Nu is het waar dat men daar niet zoo veel kunstlicht behoefde als bij ons. Er kwam des avonds geen krant en de meeste bezigheden werden bij dag verricht. Ook waren de winkels met donker gesloten en reden er weinig of geen voertuigen. Daarbij waren de meeste Israelieten landslieden, en zooals ge weet werken die niet bij kaars- of lamplicht.

Voor de verlichting buitenshuis werd dan ook geheel niet gezorgd. Trouwens, het is nog pas 250 jaar geleden, dat men in Europa aan straatverlichting begon te denken. Wie bij avond of nacht uit moest nam een brandende lantaarn mee. Zoo deden ook de tien maagden uit de gelijkenis, die hun lampen namen toen zij uitgingen den bruidegom te gemoet. Herhaaldelijk lezen we in de Schrift van »de buitenste duisternis," dat wil zeggen, de duisternis daar buiten. En het was ontzettend wanneer iemand, gelijk de Heere Jezus ons voorstelt, uit de helder verlichte feestzaal, in het donker daarbuiten werd geworpen. Van het volle licht in de volslagen duisternis! Bovendien kon wie in den nacht wandelde zich licht stooten of vallen. Ook liep hij gevaar van booze menschen en zwervende honden. In 't kort, 't was daarbuiten in het Oosten bij duister niet begeerlijk. Zelden ging dan ook iemand zonder dringende noodzaak in den donker op straat.

Voor de verlichting binnenshuis bezat men oudtijds in het Oosten ook niet veel, dat in onze oogen voldoende kan heeten. Men had kaarsen en lampen. Van beiden spreekt de Schrift. Denk maar aan den tekst, die spreekt van »de kaarsen brandende te houden«, of die andere, waarin Johannes de Dooper bij een brandende kaars wordt vergeleken. Zoo ook, wat lampen betreft, lezen wij dat het Woord Gods een lamp is voor den voet. Salomo roemt de vrouw wier lamp 's nachts niet uitgaat, enz.

De kaarsen in het Oosten waren niet van smeer of vet gelijk die bij ons nog voorkomen, maar van was. Kanaän was een land vloeiende van honing. Er moesten dus bijen zijn en vanzelf dus ook veel was. Zulke kaarsen waren echter niet goedkoop, en werden bijna alleen door de aanzienlijke lieden gebruikt.

De mindere man had enkel de lamp, die trouwens zelfs in de paleizen niet gemist werd. Zulk een lamp zag er geheel anders uit dan die uit onzen tijd.

Een Oostersche lamp was meestal gebakken van klei of leem, was niet grooter dan bij ons een schaftkom, en had in den vorm veel weg van een sauskommetje. Er was een tuit aan in de gedaante van een pijpje. Zulk een lamp geleek min of meer op de hanglampjes, die voor vijftig jaar nog veel bij ons in gebruik waren en ook thans nog wel voorkomen. Alleen zijn ze bij ons van metaal en staan ook niet plat op de tafel als het sauskommetje, maar op een vrij hoog voetstuk, zoodat ze staande of hangende kunnen gebruikt worden.

Het Oostersche lampje werd gevuld met olie, die uit zaad of vruchten was geperst. In die olie legde men een pit, die gerookken werd door het pijpje, en dan aangestoken aan de punt. De olie voedde het licht. Daarom was het noodig altijd voldoende olie in de lamp te hebben, gelijk de bekende gelijkenis ons leert.

De tekst dien wij aanhaalden, ziet op een ijverige huisvrouw die ook voortgaat met werken als het donker is, en dan arbeidt bij lamplicht. Haar lamp brandt dus ook des nachts.

Mooi licht naar ons begrip gaf de lamp in het Oosten niet. De vlam flikkerde en walmde, telkens moest de lamp van het noodige voorzien worden. Tusschen het Oostersche lampje en ons electrisch licht bestaat een groot verschil. Wij zouden ongaarne ruilen.

Datzelfde geldt ook voor het huisraad en de meubelen. De Oosterling maakte daarvan veel minder gebruik dan wij.

Dat de aartsvaders bij hun reizen en trekken alleen het strikt noodige meenamen spreekt vanzelf. Abraham en Izaak hebben zeker geen welvoorziene linnenkast meegevoerd. Er was trouwens in de tent geen plaats voor.

Later, toen de Israelieten vaste woonplaatsen in steden en dorpen kregen werd het anders. Maar toch ontbrak er altijd veel, dat wij onmisbaar achten, of althans gaarne zien.

Wij lezen op vele plaatsen in de Schrift van bedden en beddekens. Doch die zagen er gansch anders uit dan wij ze kennen. De Oosterling sliep op een rustbank of op den vloer. Hij lag op een kleed, dat des avonds gespreid en des morgens opgerold werd. Ook wel wikkelde hij zich in zijn kleed. Het verschil hing af van zijn welstand. Maar zoo wordt begrijpelijk, dat iemand zijn bed kon opnemen en er mee voortwandelen, als ook waarom God verbood het gepande kleed van den arme des nachts te behouden. De rustbanken, waarvan ik zoo even sprak, waren laag en veelal vast aan de wanden der kamer, die ze dikwijls geheel besloegen. Als de bedden waren opgerold, kon de kamer even goed voor iets anders dan slaapvertrek dienen.

Er waren ook tafels en stoelen of zitbankjes in de vertrekken, maar alles laag bij den grond. Eerst in de tijden der koningen van Juda namen de Israelieten van de Babyloniërs de gewoonte over om bij het gebruiken der maaltijden, waarbij de spijzen natuurlijk ook laag kwamen te staan, zich neer te vlijen op kussens, en zoo bij de tafel aan te liggen. Dit was echter alleen mogelijk voor lieden, die goed betalen konden. De geringen moesten zich zien te behelpen, en namen vaak maar plaats op den grond.

Uit het eerste hoofdstuk van het boek Esther blijkt, hoeveel pracht en weelde ook aan de bedden kon besteed worden.

Hoogenbirk.

Buitenland.

Zwitserland. Uit Genève.

Op 10 en 11 Mei hadden in Geneve de verkiezingen plaats voor leden van het Consistorium. (Kerkeraad). Bij deze gelegenheid kwam op nieuw uit, hoe diep de voormalige Kerk van Calvijn gezonken is. Om te maken dat velen aan deze stemming zouden deelnemen, was bepaald dat personen van 18 jaar bevoegd zouden zijn hunne stem uit te brengen. Bovendien had men twee lijsten opgesteld; de eene bevatte candidaten welke waren voor een saamgaan van orthodoxen en liberalen, de andere gaf namen van candidaten uit de kringen der handwerkslieden en arbeiders. Het gevolg was, dat van de 15633 ingeschreven kiesgerechtigden slechts 2693 stemden.

De Kerk van Genève is sedert lang geen Kerk meer in den zin der Schrift en van Calvijn. Van belijdenis en van tucht is geen sprake. Zij is een vereeniging geworden, die zich verplicht acht eenige predikanten te onderhouden tot instandhouding van zekere religieuse vormen en van zeker religieus streven.

En Duitsch blad, waaraan wij deze mededeeling ontleenden, voegt daaraan toe, dat men in Duitschland hetzelfde zoekt te verkrijgen door het invoeren van eventredige vertegenwoordiging van de verschillende richtingen op het gebied der religie onder een gemeenschappelijk verbond.

Rusland. De ervaring van een predikant bij de Bolsjewiki. (II.)

De eerste geboortedag van ons zoontje, de verjaardag van onzen Keizer Wilhelm, was onze afscheidsdag, want ik hield mij overtuigd, dat ik mijne vrouw nooit zou wederzien, want er werd gezegd, dat mijn doodvonnis daags te voren geveld was. Met vijf anderen had men mij mijn laarzen afgenomen, terwijl wij met ons zessen als opgeschrevenen ten doode in een afzonderlijk vertrek gebracht werden. God schonk mij wonderlijken vrede in het hart. Ik sliep des nachts matig en stond des morgens op, steeds op alles voorbereid.

Ik overlegde: gij hebt uw leven niet voor zoo kostbaar en onmisbaar geacht, dat het om alles in de wereld te ontzien is; het land eischt bloedoffers, beantwoord nu aan uwe roeping, sterf vrijwillig en met blijdschap. Hoe dierbaar werd nu mijn bijbel! Het was mij alsof ik dat kostbaar kleinood te voren nooit recht gewaardeerd had. Nu werden de woorden van Gods Woord leven voor mij. Dagelijks noteerde ik er in wat ik gelezen had en zocht daarin woorden en spreuken voor vrouw en kind. Het woord van Luther kwam mij voor den geest. »Men verstaat den Bijbel nooit recht zonder de praktijk van de aanvechtingen en het lijden". Het was mij onbegrijpelijk, dat ik het te huis zoo weinig gelezen had, nu las ik hem bijna den geheelen dag en met altijd grooter welgevallen en met zegen. Des Zondags hield ik met mijn medegevangenen eene godsdienstoefening en sprak over de woorden: „Werpt al uwe bekommeringen op Hem" .... Bekommeringen hadden wij allen, wij waren allen innerlijk vereenigd; wij hadden allen *Hem* noodig, en Hij is ons verschenen en onze ziel is genezen.

Al werden wij door de soldaten, die de wacht hadden, »de zes ter dood veroordeelden" genoemd, er gebeurde niets. Wij meenden, dat wij naar Tuckum zouden gezonden worden, maar wij bleven in onze kamer opgesloten; wij mochten niet eens het venster openen om versche lucht in te ademen. Er werden ook nog vier Joden in ons vertrek opgesloten, die men van spionnage verdacht. Zij werden voor onze oogen gegeeseld en van het laatste dat zij bezaten beroofd. Den dag te voren had men ze gevangen genomen; zij waren steeds voortgedreven om doodgeschoten te worden. Ten slotte had men hen vier werst voor de paarden der soldaten met zweepslagen vooruitgedreven. Het gelaat van een der Joden was met bloed overdekt en gezwollen. Deze Joden zouden de volgende zes weken mijn kamer- en lijdensgenooten zijn. Ook de andere gevangenen werden geplunderd. Wanneer recruten laarzen, pelsen, jassen, broeken noodig hadden, dan namen ze die van ons »baronnen" en »bourgeois" af. Wij kregen somtijds daarvoor de proletarier-broeken terug, maar niet altijd. Voor laarzen hadden zij niets in de plaats te geven.

Toen wij naar een andere gevangenis gevoerd werden — wij moesten een kilometer door de stad gaan — gingen grijze heeren zonder hoofdbedekking, zonder pels, op sokken door de sneeuw. Zelfs uit het volk was er menigeen die daarover het hoofd schudde. Maar de wacht sprak: »Hoe spoediger zij ziek worden, en sterven, hoe beter. Een gecrepeerde hond gaat mij meer aan het hart, dan die gecrepeerde baronnen". De kommandant van alle wachten sloeg oude, adelijke dames met den knoet op den rug als zij niet snel genoeg gingen. Als men het medegenomene niet meer dragen kon, moest men het op straat laten liggen. Men verzekerde ons, dat de nieuwe gevangenis ondermijnd was, bij de geringste poging tot ontvluchten zouden alle gevangenen in de lucht vliegen.

Zoo gingen drie weken voorbij. Wij waren er aan gewoon geworden, dat men wachten moest, altijd maar wachten. Zonder dat men wist waarom, werden enkelen vrijgelaten, daarvoor kwamen er nieuwe bij. Van de naar Tuckum getransporteerden keerden 14 man naar Talsen terug. Zij bevestigden het bericht van terechtstelling van den grootgrondbezitter en Proost Mr. S. Zij waren in Tuckum drie weken in de gevangenis geweest zonder verhoord te worden. Zij bleven nog vijf weken te Talsen gevangen, zonder te weten waarom. Eindelijk sloeg voor hen de ure der bevrijding.

Turkije. De Armeniërs.

Nu de censuur opgeheven is, gaat men zich in Christelijk Duitschland vrijmoedig uitlaten over de Armeniërsquaestie. Het is voor de Duitschers eenige troost, te weten dat van wege den Keizer en het ministerie van buitenlandsche zaken al het mogelijke gedaan is om de Armeniërs te redden. Twee dikke kwarto banden bevatten de dikwijls in de scherpste bewoordingen gestelde depeches, die daarover naar Constantinopel gezonden werden. Maar van daar uit loochende men steeds alles, of men beloofde allerlei, en inmiddels werd het Arminische volk ongchinderd afgemaakt. Toen de afgrijselijke waarheid aan het licht kwam, was het te laat. Maar het vergoten bloed der Armeniërs schreit ten hemel en zal als een vloek op den naam van de Turken blijven rusten.

Het toppunt van de moorden op de Armeniërs werd in het eerste oorlogsjaar bereikt. Als men weet dat dit volk niet op een afzonderlijke plaats in Klein-Azië woont, maar verspreid is onder de Turksche bevolking, dan begrijpt men hoe het mogelijk was om aldus onder hen te woeden. Zeker zijn de Armeniërs geen engelen. Maar ieder die de verhoudingen kent weet, dat zij in verstandelijk en zedelijk opzicht hun onmenschelijke verdrukkers ver overtreffen. En omdat zij bleven vasthouden aan de belijdenis van den Christus moesten zij een ontzettende lijdensgeschiedenis doorleven, gelijk geen Christelijk volk op aarde gehad heeft. Liever lieten duizenden zich vermoorden, dan den Heiland te verloochenen.

Reeds in de laatste tientallen jaren hebben de Turken meermalen beproefd de Armeniërs uit te roeien. Het was ook daarom, dat de Engelsche staatsman Gladstone den Sultan van Turkije den gekroonden moordenaar noemde.

Doch de kreet van verontwaardiging die door geheel Europa ging, als er gewag gemaakt werd van moorden op de Armeniërs, verhinderde daarmede voort te gaan. Bij het uitbreken van den wereldoorlog was het gunstige oogenblik gekomen waarop geen Christelijk Europa tusschen beide komen kon. Toen werd het oude plan met afschuwelijke wreedheid uitgevoerd. Zeker hebben de Armeniërs aan de Russen, op wie hun eenige hoop rustte, spionagediensten bewezen. Maar dat deden ook Polen, Elzassers, Duitschers — doch daarom ging men niet het geheele volk met vrouwen, kinderen en grijsaards uitroeien. Duizenden Armeniërs werden afgemaakt. De anderen werden uit huis en hof in verre woestijnen gedreven, op zulk een gruwzame manier dat de meesten onderweg dood vielen. Hun schoone huizen, meubels, tuinen, akkers werden den lachenden Turk tot buit. Twee derden van het ongelukkige volk is op die manier uitgemoord. Een Armeniër die vroeger in het Syrische weeshuis verpleegd werd, heeft zijn beide ouders door de moorden die onder Abdul Hamid plaats hadden, verloren. Hij schreef: »Bij honderden en duizenden zijn mijne broeders in den hongerdood gedreven,